

Ватченко О.Б., Лежньова А.В., Фещенко О.М.

УДК:330.342.146(477.63)

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація. В статті обґрунтовано залежність конкурентоспроможності економіки країни від соціально-економічного розвитку її регіонів. Проведено аналіз динаміки основних показників економічного та соціального розвитку Дніпропетровської області. На основі проведеного дослідження запропоновано основні напрями формування ефективної соціально-економічної політики. Обґрунтовано доцільність використання запропонованих напрямів поліпшення соціально-економічних показників регіону лише у взаємодії з налагодженою та дієвою системою реалізації державної регіональної політики.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, регіон, конкурентоспроможність, державна політика, соціально-економічні суперечності.

Аннотация. В статье обоснована зависимость конкурентоспособности экономики страны от социально-экономического развития её регионов. Проведён анализ динамики основных показателей экономического и социального развития Днепропетровской области. На основе проведённого исследования в статье определены основные направления формирования эффективной социально-экономической политики. Обоснована необходимость использования предложенных направлений улучшения социально-экономических показателей региона только во взаимодействии с налаженной и действенной системой реализации государственной региональной политики.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, регион, конкурентоспособность, государственная политика, социально-экономические противоречия.

Summary. The article clarifies the relationship between competitiveness of country economy and socio-economic development of regions. Also the analysis of the dynamics of the main indicators of economic and social development of Dnipropetrovsk region was made. Based on the research the main forming directions of effective social and economic policies were proposed. As a result it was ascertained that it is expediency to use the proposed ways of improvement of the socio-economic indicators of the region only in conjunction with established and efficient implementation of national regional policy.

Keywords: social-economic development, region, competitiveness, state policy, socio-economic contradictions.

Постановка проблеми. Тенденції соціально-економічного розвитку кожної країни формуються на основі загальноекономічних тенденцій у її регіонах. Притаманне Україні порушення принципів сталого розвитку регіональних систем є наслідком недооцінки проблем забезпечення економічної та соціальної безпеки її регіонів. Ефективність економіки держави тісно пов'язана з реалізацією ідеї успішного територіального розвитку, яка сьогодні є неможливою без формування сильних дієздатних регіонів. Саме врахування особливостей розвитку економічної та соціальної сфери різних регіонів має бути покладено в основу ефективного організаційно-економічного механізму підвищення їх конкурентоспроможності.

Постановка цілей. Метою статті є проведення аналізу тенденцій соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області та запропонування напрямів покращення її соціально-економічного стану шляхом формування виваженої соціально-економічної політики регіону.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми соціально-економічного розвитку України та її регіонів досліджуються науковими установами держави та приватними науково-дослідними фондами. Також проблема ефективного конкурентоспроможного територіального розвитку висвітлена у працях таких вітчизняних авторів як Боярська О.В., Верхоглядова Н.І., Гонта О.І., Жилиєва Н.М., Кириленко О.П., Кравченко В.С., Луніна І.О., Стеченко Д.М., Чередніченко О.Д.

Аналітична оцінка матеріалів засвідчує поширення негативних тенденцій у соціально-економічному розвитку регіонів України. Незважаючи на великий обсяг досліджень у цій сфері, проблеми територіального розвитку у розрізі конкретних регіонів потребують подальшого вивчення.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність економіки України у світі залежить насамперед від продуктивної діяльності всіх її регіонів. Соціально-економічні проблеми будь-якого окремого регіону чинять прямий вплив на ефективність цілої країни. Сьогодні, в наслідок уповільнення темпів соціально-економічного зростання у регіонах, економіка країни характеризується кризовою ситуацією, що супроводжується систематичною незбалансованістю доходів і видатків бюджету, зрушенням обсягів виробництва, зниженням інвестиційної активності та, як наслідок, погіршенням життєвого рівня населення.

Дніпропетровська область – регіон з потужною диверсифікованою економікою, що забезпечує стабільне зростання ВРП як джерела наповнення регіонального та національного бюджетів і зростання бюджету розвитку області та територій, а також високий рівень доходів населення. Дніпропетровська область посідає друге місце серед двадцяти семи регіонів України за загальною чисельністю населення та за ВРП на особу, і третє – за внеском до валового внутрішнього продукту України [2, с.3].

Саме валовий регіональний продукт (ВРП), який є узагальнюючим показником економічного та соціального розвитку регіону, характеризує динаміку й обсяги структурних зрушень в економіці регіонів України. В основу визначення цього показника покладено виробничий метод. ВРП регіону складають із суми валових доданих вартостей усіх видів економічної діяльності, його коригують на величину непрямі вимірюваних послуг фінансового посередництва та податків за виключенням субсидій на продукти [5, с.29].

Проведений аналіз за даними Державного комітету статистики показав, що валовий регіональний продукт Дніпропетровської області за період 2005-2011 рр. повністю відбивав тенденції зміни валового внутрішнього продукту України на цьому ж проміжку часу. Це свідчить про те, що результат діяльності Дніпропетровської області є вагомим внеском в ефективність економіки всієї країни.

Так, якщо валовий внутрішній продукт України за період 2005-2008 рр. мав тенденцію до зростання, то такою ж ситуацією характеризувався внутрішній регіональний продукт Дніпропетровської області. У 2008 році ВРП сягнув свого найбільшого значення та становив 104687 млн. грн., що у 2,5 рази було більше за показник 2005 року (41227 млн. грн.). Проте у 2009 році, в наслідок світової фінансової кризи, яка охопила всі галузі вітчизняної економіки, ВРП скоротився в 1,1 рази та склав 93331 млн. грн. [5, с.48].

Період 2009-2011 рр. характеризується зростанням ВВП України та ВРП Дніпропетровської області. Станом на 2011 рік ВРП Дніпропетровської області склав 140020 млн. грн., що у 1,5 рази більше за показник 2009 року, та у 3,4 рази більше за показник 2005 року. Дані про зростання фактичних обсягів валового регіонального продукту свідчать про високі темпи зростання виробництва Дніпропетровської області (рис.1.).

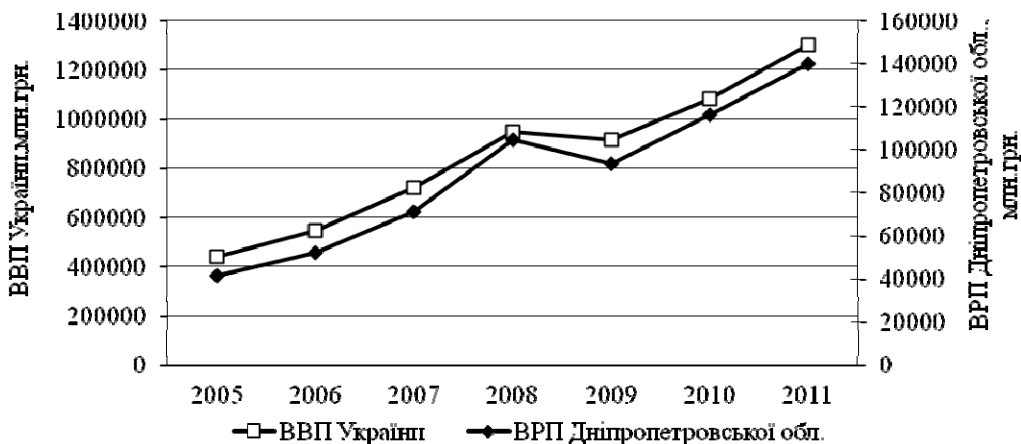

Рис.1. Динаміка зміни ВВП України та ВРП Дніпропетровської області за 2005-2011 рр., млн.грн.

Наступним важливим показником соціально-економічного розвитку регіону є динаміка обсягів реалізованої промислової продукції (робіт, послуг), який визначається за ціною продажу відвантаженої за межі підприємства готової продукції (виконаних робіт, послуг), що зазначена, в оформлених як підстава для розрахунків з покупцями, документах, за винятком непрямих податків (рис.2).

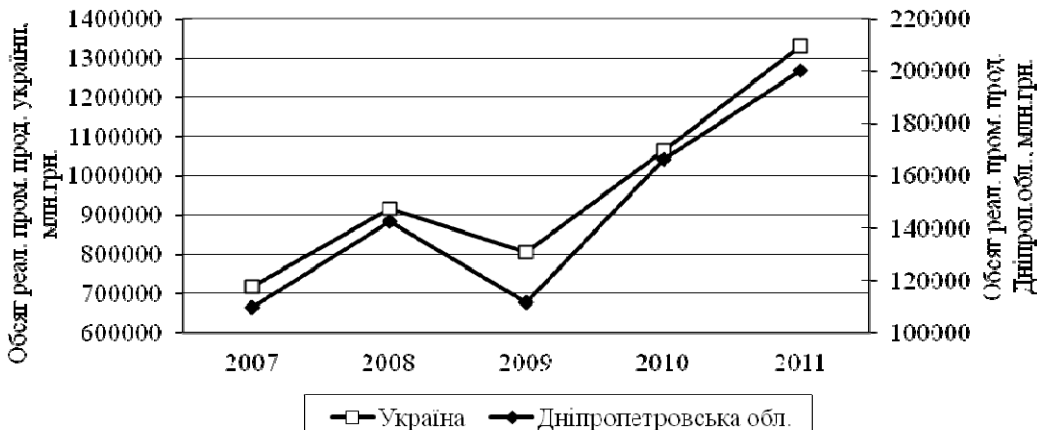

Рис.2. Динаміка зміни обсягів реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) України та Дніпропетровської області за 2007-2011 рр., млн.грн.

Обсяги реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) України у 2007-2008 рр. збільшувалися. Так, у 2008 році він становив 917036 млн.грн., що було більше в 1,3 рази за обсяг 2007 року (717077 млн.грн.). Проте, у 2009 році обсяг реалізованої промислової продукції зменшився в 1,1 раз та становив 806551 млн.грн. За період 2009-2011 рр. показник мав тенденцію до збільшення. Так, у 2011 році обсяг реалізованої промислової продукції склав 1329266 млн.грн, що у 1,6 разів більше за показник 2009 року.

Тенденцію зростання обсягів реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) в цілому по Україні відображає динаміка зміни обсягів реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) Дніпропетровської області. Так, у 2008 році обсяг реалізованої промислової продукції становив 142639 млн.грн., що було більше в 1,3 рази за обсяг 2007 року (109585 млн.грн.). Проте, у 2009 році обсяг реалізованої промислової

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

продукції зменшився в 1,3 рази та становив 111487 млн.грн. За період 2009-2011 рр. показник мав тенденцію до збільшення. Так, у 2011 році обсяг реалізованої промислової продукції склав 200002 млн.грн, що у 1,8 разів більше за показник 2009 року [4, с.175].

У рамках аналізу соціально-економічного розвитку Дніпропетровського регіону було досліджено динаміку рівня рентабельності операційної діяльності промислових підприємств України та Дніпропетровщини, яка розраховується як відношення фінансового результату від операційної діяльності до витрат операційної діяльності підприємств (рис.3).

Рис.3. Динаміка рентабельності операційної діяльності промислових підприємств України та Дніпропетровської області за 2005-2011 рр.

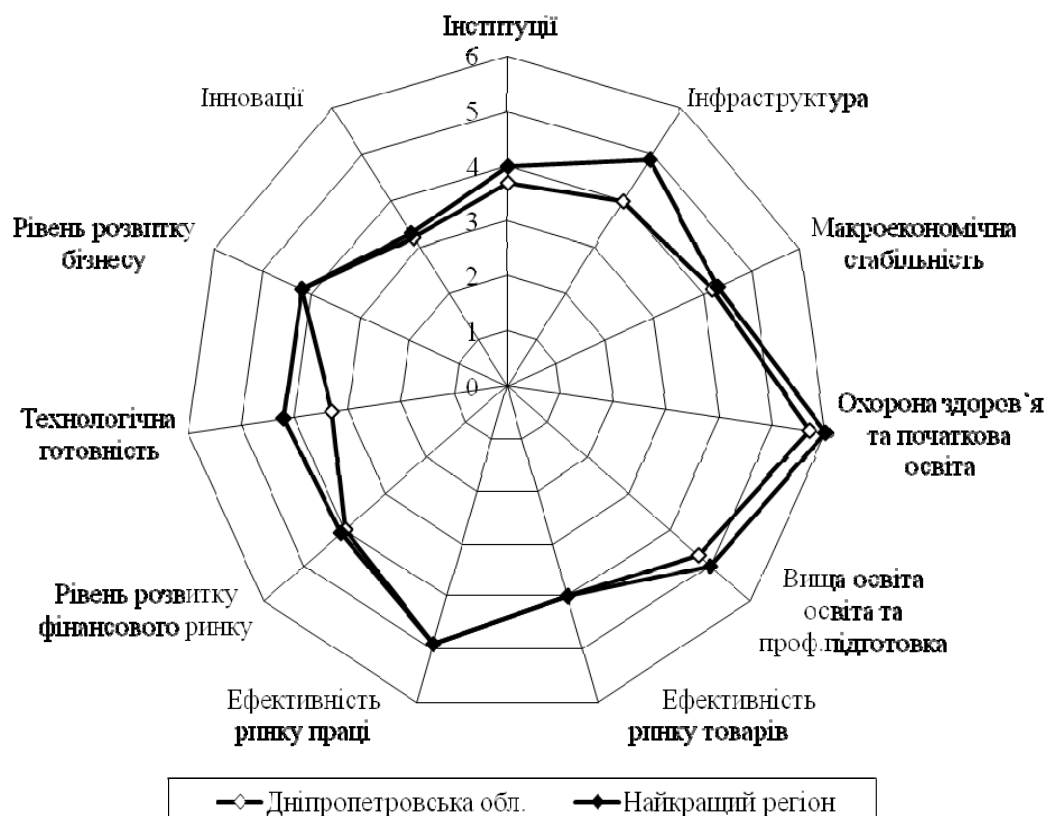
Так, рентабельність операційної діяльності промислових підприємств України за весь проміжок часу мала найбільше своє значення у 2006-2007 рр. та становила 5,8%, що на 0,3 % більше ніж у 2005 році. Проте за період 2008-2009 рр., через світову фінансову кризу, яка охопила всі галузі світової економіки, цей показник зменшувався і у 2009 році становив 1,8%, що на 4% менше за цей показник у 2006-2007 рр. У період 2009-2011 рр. рівень рентабельності операційної діяльності промислових підприємств України почав стрімко зростати. У 2011 році він становив 4,8%, що є меншим за показник 2007-2008 рр. на 2% [5, с.68].

Деяко динамічнішими є зміни у рентабельності операційної діяльності промислових підприємств Дніпропетровської області. Так, рентабельність операційної діяльності промислових підприємств Дніпропетровщини за весь проміжок часу мала найбільше своє значення у 2008 році та становила 13,8%, що на 5,3 % більше ніж у 2005 році. Проте, внаслідок світової фінансової кризи, яка торкнулась промисловості, у 2009 році цей показник стрімко зменшився на 13,9% та склав -0,1%. І хоча у період 2009-2011 рр. рентабельність операційної діяльності промислових підприємств Дніпропетровської області зростала, цей показник ще не досяг свого докризового значення. У 2011 році він склав 12,1%, що на 1,7% менше за рівень рентабельності операційної діяльності у 2008 році [3, с.74].

Проте, не зважаючи на позитивний розвиток промисловості Дніпропетровської області, розвиток соціальних складових цього регіону значною мірою відстає від рівня розвитку інших регіонів. Такі висновки можна зробити з аналізу матеріалів «Звіту про конкурентоспроможність регіонів України за 2011р.», що був здійснений Фондом «Ефективне управління» за підтримки Всесвітнього економічного форуму. (Рис.4.) ілюструє ситуацію конкурентоспроможності Дніпропетровської області у 2011 році. Так, на діаграмі наведені індекси конкурентоспроможності за певними показниками соціально-економічної ефективності, а також для порівняння представлені індекси регіону з найкращими результатами.

З рис.4. видно, що Дніпропетровська обл. займає лідируючі позиції за такими індексами конкурентоспроможності, як макроекономічна стабільність (4,2 з 4,3), ефективність ринку товарів (4 з 4), ефективність ринку праці (4,9 з 4,9), рівень розвитку фінансового ринку (4 з 4,1), рівень розвитку бізнесу (4,2 з 4,2) та інновації (3,2 з 3,3), що позитивно характеризує рівень розвитку економіки регіону [1, с.52].

Проте, згідно з даними фонду «Ефективне управління», явними конкурентними недоліками Дніпропетровської області є низька технологічна готовність підприємств регіону (3,3 з 4,2), що спричинено великим ступенем зносу основних засобів; низький рівень розвинення державних інституцій (3,7 з 4); низький рівень розвинення інфраструктури (4 з 4,9), що представлено на рис.4.

Рис. 4. Індекси показників конкурентоспроможності Дніпропетровської обл. у порівнянні з найкращими результатами за регіонами

Також Дніпропетровська область значно відстає від інших регіонів за індексом охорони здоров'я та початкової освіти (5,7 з 6). Фонд «Ефективне управління» пояснює це високою поширеністю у області захворювань на вірус імунодефіциту людини, високою захворюваністю на туберкульоз, високою дитячою смертністю у регіоні, низькою середньою очікуваною тривалістю життя та неякісною початковою освітою. До слабких сторін області за індексом конкурентоспроможності, згідно з даними фонду «Ефективне управління», можна віднести вищу освіту та професійну підготовку (4,7 з 5) [1, с.53].

З проведеного аналізу видно, що хоча в Україні й взято курс на соціально орієнтовану економіку, державне регулювання соціального розвитку регіонів ускладнюється глибокою та складною внутрішньою структурою соціально-економічної сфери. На регіональному рівні існують реальні соціальні-економічні суперечності, які притаманні і Дніпропетровській області. Тому першочерговим завданням держави має стати проведення соціально значимої та економічно ефективною регіональної політики.

Тож, з огляду на актуальні проблеми регіону основними напрямками формування вираженої соціально-економічної конкурентоспроможної політики регіону мають стати:

- подолання низької технологічної готовності базових галузей економіки за рахунок модернізації та оновлення основних фондів;
- активація процесу інвестування в інновації;
- підвищення привабливості регіону за рахунок покращення його інфраструктури (особливо актуальним для регіону є покращення транспортної інфраструктури);
- розвиток державних інституцій, головним чином за рахунок оптимізації апарату управління та подолання корупції;
- оптимізація фінансування охорони здоров'я для підвищення її якості та поліпшення рівня і тривалості життя населення регіону.

Якщо державна політика регіону відповідатиме запропонованим напрямкам та буде підкріплена відповідними ефективними виконавчими механізмами, це надасть змогу покращити не тільки соціально-економічний стан Дніпропетровської області, а і всієї країни. Запропоновані напрямки формування ефективної державної політики соціального та економічного розвитку Дніпропетровського регіону можливі лише за налагодження всього ланцюга реалізації державних програм та стратегій.

Висновки. Відсутність дієвої системи реалізації державної регіональної політики та сформованого ефективного організаційно-економічного механізму підвищення конкурентоспроможності регіонів призводить до поширення негативних тенденцій та загострення соціально-економічних проблем в країні. На прикладі Дніпропетровської області було проаналізовано та встановлено прямиий зв'язок між соціально-економічним розвитком регіону та країни в цілому. Основою процвітання України сьогодні має стати не

тільки визначеність стратегічних пріоритетів регіонального розвитку, а і налагодження системи реалізації державної регіональної політики, яка б забезпечила готовність регіонів до неухильно зростаючого конкурентного тиску на внутрішньому та зовнішніх ринках у боротьбі за матеріальні, фінансові та людські ресурси, а також можливість ефективного використання регіональних систем та комплексів.

Джерела та література:

1. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України за 2011 рік [Електронний ресурс] : Фонд «Ефективне управління» у партнерстві з Всесвітнім економічним форумом. – Режим доступу : http://www.feg.org.ua/uploadfiles/documents/ukraines_competitiveness_report_2011_ua.pdf
2. Комплексна стратегія розвитку Дніпропетровської області на період до 2015 року [Електронний ресурс]: Додаток до рішення обласної ради №132/7. – Дніпропетровськ, 2011. – Режим доступу: <http://oblrada.dp.ua/official-records/complex>
3. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2011 рік / Держ. ком. статистики України; ред. О.М. Шпильової: м. Дніпропетровськ: Державна служба статистики України, 2012. – 513 с
4. Статистичний збірник «Регіони України». Частина II / Держ. ком. статистики України; ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 801 с.
5. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Держ. ком. статистики України; ред. О. Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Август-трейд», 2012. – 559 с.

Вершицький А.В.

УДК 330.357:338.48(477.75)

ПОБУДОВА СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В КРИМУ

Анотація. У статті досліджено питання сталого розвитку та конкурентоспроможності туризму, проаналізовано загальні міжнародні індикатори розвитку туризму, обґрунтовано необхідність визначення показників сталого розвитку туризму і його окремих компонентів для різних рівнів управління. Запропонована модель сталого розвитку туризму на регіональному рівні.

Ключові слова: сталий розвиток, туризм, конкурентоспроможність, індикатор, дестинація, регіон, рейтинг, інфраструктура.

Аннотация. В статье исследованы вопросы устойчивого развития и конкурентоспособности туризма, проанализированы общие международные индикаторы развития туризма, обоснована необходимость определения показателей устойчивого развития туризма и его отдельных компонентов для различных уровней управления. Предложена модель устойчивого развития туризма на региональном уровне.

Ключевые слова: устойчивое развитие, туризм, конкурентоспособность, индикатор, дестинация, регион, рейтинг, инфраструктура.

Summary. The article explores the issues of sustainable development and competitiveness of tourism; the common international ratings' indicators in tourism are analyzed. The necessity of determining the indicators for sustainable tourism development and its individual components for various levels of management is grounded.

New mechanisms and approaches to solving management problems of social and economic territories development in economic conditions are required. The level of competition between countries and regions of the world is growing and promotes the necessity for tourism competitiveness ranking.

The theory of sustainable development system approach to the most pressing problems is associated with providing a stable, proportional and balanced development.

The aim of the article is to develop a method of evaluation of sustainable tourism development through a system of indicators.

There are three main groups the indicators of sustainable development at the national level: economic, environmental and social (characterizing parameters of different formats of sustainable development). They must be aligned with the strategic goals of sustainable development and refined compared to international indicators. The initial list of indicators for sustainable tourism development was proposed and approved by the European initiative in 10 European countries for the coastal zone. The test results led to the development of the core set of indicators that are recommended as a priority.

The basic principles of selection of indicators for sustainable tourism development should be: harmony, balance, relevance, availability of statistical data, accessibility, truthfulness, comparability, and predictability. The existing indicators should be adapted to national conditions and needs.

The system of indicators for sustainable tourism development provides effective management and control of all the important areas of regional tourism development.

The practical implementation of the developed system parameters is performed by dynamic programming with mandatory compliance verification of forecast procedures.

Keywords: sustainable tourism, competitiveness indicator, destination, rating, region, infrastructure.

Актуальність теми дослідження. Проблема забезпечення сталого розвитку регіонів України у посткризовий період набуває особливої актуальності. Необхідні механізми та підходи до вирішення проблем управління соціально-економічним розвитком територій в нових економічних умовах. Фінансові витрати в умовах дефіциту бюджету та неефективності економіки повинні бути більш обґрунтованими і здійснюватися об'єктивно з позиції перспектив розвитку території. Теорія сталого розвитку системно